

СТРУЧНИ РАД / *EXPERT PAPER*

Примљен: септембар 2013.

Received: September 2013.

Драгољуб Рељић

Парламентарна скупштина Босне и Херцеговине, Сарајево

НАСИЉЕ НАД ЖЕНАМА

Институт насиља, а посебно насиља у породици, у последњих десетак година представља веома актуелну тему не само у Републици Српској и Босни и Херцеговини, већ и у окружењу. Ради се о веома сложеној теми која се може разматрати са правног, економског, социолошког, психолошког, културолошког и других аспеката. Основни предмет разматрања овог рада јесте насиље над женама, извори правне заштите, како на међународном, тако и на националном нивоу, затим узроци и последице насиља. У раду се покушава указати на положај жене која трпи насиље кроз све фазе свог живота, од дјетињства до старости, како у браку, тако и у ванбрачној заједници. Износе се подаци који треба да покрену правничку научно-стручну јавност да се овој теми озбиљније посвети и да да одговарајуће приједлоге како би се у будућности понудила боља рјешења заштите жена од насиља.

Кључне ријечи: Насиље; Узроци; Последице; Облици насиља.

1. УВОД

Насиље као штетна појава познато је и постоји у свим друштвима. Насиље представља скуп понашања која теже контроли над другим лицима употребом силе, застрашивањем и манипулацијом. Насилници су различитог пола, старости, образовања, друштвеног статуса. Међу насилницима преовлађују мушкарци, а најчешће жртве су жене. Насиље над женама је нарушавање физичког, психичког или емоционалног здравља жена. Као такво, оно представља кршење, нарушавање и онемогућавање остваривања људских права и основних слобода. Насиље погађа жене и дјевојчице широм планете, у свим држа-

Драгољуб Рељић, *reljic1979@yahoo.com*.

вама и културама, без обзира на друштвено уређење, религију, друштвене вриједности и ставове. Дешава се свакодневно и свугдје, и због тога се посебна пажња посљедњих година поклања овом проблему.

2. ИЗВОРИ ПРАВНЕ ЗАШТИТЕ НА МЕЂУНАРОДНОМ И НАЦИОНАЛНОМ ПЛАНУ

Нормативно гледано, материја насиља над женама на међународном плану дуго је била подвођена под забрану мучења, или другог деградирајућег или понижавајућег понашања које нарушава физички или психички интегритет жртве.

Под утицајем разних интелектуалних и феминистичких покрета, Уједињене нације, а затим и друге међународне организације почеле су да се баве овим проблемом. О насиљу према женама почело се говорити тек седамдесетих година прошлог вијека када је, прво у Великој Британији, а затим и у САД, женски покрет, потпомогнут теоретичаркама феминистичке оријентације, скренуо пажњу свјетске јавности на насиље према женама и почео захтијевати друштвени одговор и стављање овог проблема на политички дневни ред.¹

Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације над женама, позната и под називом Женска конвенција, усвојена је на Генералној скупштини Уједињених нација 18. децембра 1979. године, као први свеобухватни међународно признати документ о правима жена. На снагу је ступила, као међународни уговор, 3. септембра 1981. године, након што ју је ратификовало двадесет земаља. Тренутно, 179 земаља, или 90 % чланица Уједињених народа потписало је Конвенцију, а међу њима је и Босна и Херцеговина. Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације над женама саставни је дио Устава Босне и Херцеговине, и примјењује се директно и има приоритет над домаћим законима.

Доношењем Конвенције, добили смо међународно признату дефиницију дискриминације по основу пола, која је преузета и уграђена и у наш Закон о равноправности полова.²

Документ Уједињених нација који директно разматра питање насиља ове врсте јесте и Препорука бр. 19 „Насиље над женама“ CEDAW Комитета из 1992. године. Препорука даје правно тумачење Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена (CED-

¹ Т. Игњатовић, *Насиље према женама у интимном партнерском односу: Модел координираног одговора заједнице*, Реконструкција жен. фонд, Београд 2011, 83–84.

² Закон о равноправности полова Босне и Херцеговине, *Службени гласник БиХ*, бр. 16/03.

AW), по којој дефиниција дискриминације дата у Конвенцији у свом појму обухвата и родно засновано насиље као форму дискриминације.

Декларација УН о укидању насиља над женама услиједила је након тога, 1993. године, што представља почетак систематског правног нормирања и приступа питању насиља над женама од стране највеће свјетске организације.

Пекиншка декларација и платформа за акцију садржи посебно поглавље које разматра питања насиља над женама, укључујући насиље у породици, и даје смјернице за земље чланице Уједињених нација за поступање у смислу спречавања и сузбијања насиља над женама. По Конвенцији о укидању свих облика дискриминације над женама и Пекиншкој декларацији и платформи за акцију, Босна и Херцеговина је обавезна подносити периодичне извјештаје надлежним тијелима Уједињених нација и поступати у складу са препорукама ових тијела које се доносе по разматрању извјештаја.

Када су у питању регионални међународни документи, за Босну и Херцеговину и Републику Српску, важни су документи Савјета Европе.³ Савјет Европе, као један од својих приоритетних циљева у области људских права и равноправности полова, има борбу против насиља над женама. У ту сврху, Савјет Европе прикупља податке који се односе на законодавство и праксе земаља чланица у спречавању и сузбијању насиља над женама, и на основу аналитичких студија и података припрема и усваја препоруке и друге документе. С обзиром на чланство Босне и Херцеговине у Савјету Европе, ове препоруке и други документи су за нас обавезујући.

Нормативноправни оквир који регулише материју насиља над женама на нивоу Босне и Херцеговине и Републике Српске, у посљедњих неколико година доживио је значајан помак самим заокретом у друштвеном схватању проблема насиља као јавне, а не приватне ствари. Усвојени су специјални закони који регулишу проблем насиља у породици и у Републици Српској и у Федерацији Босне и Херцеговине, који са већ постојећом регулативом чине јаку законску основу која би требало да омогући друштвеним чиниоцима позитивне помаке у борби против насиља, како над женама, тако и у породици. Сви уставни у БиХ гарантују примјену највишег нивоа међународно признатих људских права и основних слобода. Права и слободе гарантоване Европском конвенцијом о заштити људских права и основних слобода, као и у њеним протоколима, примјењују се директно и у

³ Савјет Европе, http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/05._Violence_against_women/, 22. јун 2013.

Босни и Херцеговини.⁴ Ови документи имају приоритет над свим осталим законима.

Очигледно је да су међународне конвенције утицале на измјену позитивног права и у Босни и Херцеговини. Стога, имамо значајну законодавну активност и доношење мноштва закона као и одговарајућих акционих планова, резолуција и стратегија. Један од најзначајнијих правних аката је и Закон о равноправности полова у Босни и Херцеговини из 2003. године. Он представља специјални закон, који је донесен с циљем унапређења једнакости и равноправности полова у БиХ.

Парламентарна скупштина Босне и Херцеговине усвојила је и Закон о забрани дискриминације који заједно са Законом о равноправности полова у Босни и Херцеговини, представља домаћи правни оквир чије спровођење ће допринијети смањењу свих облика дискриминације дјевојчица/жена и дјечака/мушкараца, како на основу пола, тако и на основу расе, боје коже, језика, вјере, етничке припадности, националног или социјалног поријекла, политичког увјерења, имовинског стања или другог статуса.

Да би се омогућила одговарајућа равноправност полова донесен је и Цендер акциони план Босне и Херцеговине 2006–2011,⁵ који представља средњорочну стратегију за равноправност полова. Овај акциони план садржи активности које је потребно предузети у 15 области.

Један од посљедњих аката донесених од стране Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине је и Резолуција о борби против насиља над женама у породици. То је политички документ којим се Парламентарна скупштина Босне и Херцеговине прикључила кампањи Парламентарне скупштине Савјета Европе под називом „Парламенти уједињени у борби против насиља над женама у породици“, из Резолуције Парламентарне скупштине Савјета Европе 1512.

Иако нема обавезујући карактер, резолуција је изузетно значајан документ јер представља јасно изражен став посланика о „нултом степену толеранције“ које друштво треба да гаји према насиљу које жене трпе у породици.

На ентитеским нивоима заштита се пружа кроз устав, законе о заштити од насиља у породици, кривичне законе као и мноштво стратегија које се доносе с циљем смањивања и елиминисања насиља над женама.

⁴ Устав БиХ, чл. 2.

⁵ Цендер акциони план Босне и Херцеговине 2006–2011, *Службени гласник БиХ*, бр. 41/09.

3. УЗРОЦИ И ПОСЉЕДИЦЕ НАСИЉА НАД ЖЕНАМА

Узроци насиља над женама могу се посматрати кроз дјеловање три врсте карактеристика, и то: 1) карактеристике појединца, 2) карактеристике породице, и 3) карактеристике друштва у цјелини. У истраживањима која се проводе на нашем подручју најчешће се анализирају индивидуални, породични, културни и структурни фактори – узрочници насиља у породици. Испитивање културалних фактора показало је да патријархалност мушкараца повећава ризик за жене да буду изложене неком од облика насиља. Културални фактори који се, према Глорији Џејкобс (*Gloriji Jacobs*), испољавају кроз „двоструке стандарде“ за полове, норме „части“ и „вјерности“ које се односе на жене, оправдавање насиља као начина да се контролише женска сексуалност, схватања која величају агресивност и насиље као обиљежја правог мушкараца, друштвена и религијска вјеровања о потреби кажњавања „лоше“ и заштите „добре“ жене, као и прихватање насилног рјешавања сукоба као прихватљивог.⁶

Иако би породица требало да буде мјесто благостања, заштите и разумијевања, жене доживљавају све облике насиља и у сопственој породици. Насиље у породици представља свака радња насиља члана породице или породичне заједнице којом се угрожава спокојство, психички, тјелесни, сексуални или економски интегритет другог члана породице или породичне заједнице.⁷ Ова врста насиља веома је распрострањена и у Босни и Херцеговини. Разлози томе су традиционална родна социјализација и други патријархални стереотипи. На насиље је посебно изражен утицај тешке економске ситуације и рата. Као психичке посљедице рата идентификовани су: стрес, брига, траума, страх за породицу, страх због неизвијесности. Насиље се често врши и због разлога економске природе: погоршање материјалне ситуације, губитак имовине, губитак посла или немогућност запошљавања, напредовања у служби или даљег школовања, односно немогућност материјалног, духовног, емотивног и професионалног развоја уопште.⁸

Погоршање материјалне ситуације дефинитивно утиче на односе у породици. Проблеми се стварају и тензија подиже поготово ако чланови породица нису васпитани у духу да материјална средства треба да обезбиједи само неопходне услове за живот, а не и срећу,

⁶ G. Jacobs, *Not a Minute More, Ending Violence Against Women*, UNIFEM, New York 2003, 61–63.

⁷ Закон о заштити од насиља у породици, *Службени гласник РС*, бр. 102/12, чл. 6.

⁸ С. Ћопић, *Породично насиље у Србији*, Виктимолошко друштво Србије – Прометеј, Београд 2002, 8.

унутрашњи мир и љубав. Овај утицај се огледа како у повећаној изложености жена насиљу у породици, тако и као фактор који их спречава да нађу рјешење за излаз из ситуације насиља. То, као и други подаци, указују на потребу хитног друштвеног дјеловања у овој области.

Када је ријеч о индивидуалним факторима породичног насиља над женама, значајан фактор који утиче на физичко насиље је старост жене. Млађе жене су изложеније физичком и сексуалном насиљу, док су старије више изложене психичком насиљу. Институција брака је важан фактор за економско насиље, жене са невјенчаним партнерима су под већим ризиком да буду изложене овој форми насиља у односу на удате жене. Такође, разведене жене и жене са невјенчаним партнерима су чешће имале искуства физичког насиља него удате жене. Посебна врста насиља над женама јесте фемицид. Фемицид је подврста геноцида, убијање жена само зато што су жене. Најизраженији облик фемицида код нас се исказује кроз убиства жена која су последица неразријешених или одгођених облика породичног насиља над женама. Још увијек не постоји званична државна статистика о убијеним женама, жртвама породичног насиља, али из статистике невладиних организација као што је Аутономни женски центар, сазнајемо да је, на примјер, само у Србији у просјеку сваке седмице једна жена убијена од стране свог партнера.⁹ Осим тога, приступ новцу у домаћинству има значајан утицај на економско и физичко насиље.¹⁰

Као додатни ризици за појаву насиља према женама у породици, препознати су: пресељење жена у домаћинство мужа, смањено учешће жена у финансијском одлучивању, али и посебни разлози као што су присуство тешко болесне особе у домаћинству, зависност од алкохола и наркотика. Ту су и проблеми у понашању дјецe, проблеми у породичним односима, као и учешће у ратовима током деведесетих година прошлог вијека неког од чланова домаћинства.¹¹

Студија Уједињених нација о свим облицима насиља према женама као структуралне узроке насиља над женама наводи патријархат и друге односе доминације и субординације, поједине обичајне, традиционалне и религиозне културне норме и праксе и економске неједнакости.¹²

⁹ В. Јарић, Н. Радовић, *Речник родне равноправности*, Београд 2010.

¹⁰ *Ibid.*, 61–69.

¹¹ *Ibid.*, 76.

¹² United Nations, *In-depth study on all forms of violence against women*, Report of Secretary General, <http://www.daccess-ods.un.org>, 22. јун 2013.

Бројна истраживања која су се бавила узроцима насиља према женама пронашла су да патријархалне структуре и мушка доминација омогућују мушкарцима да вјерују да им је дозвољено злостављати жене.

Жртве насиља трпе краткорочне и дугорочне посљедице. Физичке повреде крећу се од модрица, посјекотина и опекотина до ломова костију, убода ножем, побачаја и смрти. Такође, жртве постају подложне депресивним реакцијама и другим психичким поремећајима, пате од поремећаја исхране, понекад долази до злоупотребе алкохола или психоактивних супстанци и показују већу учесталост суицидалних тенденција у односу на чланове породице који не трпе насиље у породици. Жртве насиља могу трпити и сљедеће посљедице: губитак самопоуздања и самопоштовања, напетост, страхови и напади панике, несаница, непријатност у контакту са другима, доживљај усамљености, кошмари и ноћне море. Држава је одговорна за поштовање, заштиту и испуњавање стандарда људских права за све њене грађане. Дужност је и интерес држава, као и приоритет националних политика, да штите права чланова породице да не буду изложени насиљу ни једне врсте, и ни једне особе.

Обичаји, религија или традиција не смију бити средство изјегављања те обавезе. Подаци надлежних институција и организација о случајевима насиља у породици којима располаже Џендер центар показују сљедеће:

У протеклих десет година, у Републици Српској почињено је 96 убистава у породици. Од тога, 56 је убијених жена. Жене, жртве породичног насиља, чине више од 30 % укупног броја убијених лица у Републици Српској.

У Републици Српској, на линији 1264, од августа 2005. године до краја 2009. године забиљежено је 13.057 случајева насиља. Од тога је 12.805 или 98 % жртава женског пола и 252 или 2 % жртава мушког пола. Од свих пријављених случајева, 89 % су биле жене у доби 19–60 година, које су жртве насиља од стране супружника или партнера, што потврђује да су жртве породичног насиља очигледно и преовлађујуће жене, а учиниоци претежно мушкарци. Подаци полиције за 2008. годину биљеже троструко већи број пријава у односу на 2007. годину, иако је број случајева у полицији далеко мањи него што говоре подаци СОС линије. Очигледно је и повећање броја случајева који се процесуирају у правосудним институцијама Републике Српске у 2008. години, иако је и даље број судски процесуираних случајева недовољан да би се говорило о ефикасној заштити. У 2009. години, како наводи Министарство унутрашњих послова Републике Српске, смањен је број случајева насиља у породици у односу на 2008. го-

дину, али то не мора да значи да је стварни број случајева насиља мањи, већ да одређени број случајева остаје „сива бројка“ која се не пријављује, на шта се у будућности мора обратити посебна пажња.¹³

Према процјенама УН, изнесеним у студији *Women in an Insecure World* из 2005. године у свијету 113–200 милиона жена годишње демографски нестане. Оне су или жртве инфантицида (убијања женских беба и фетуса, услед већег друштвеног вредновања мушке дјече), или умиру због ускраћивања хране и медицинске његе коју добијају њихова браћа, очеви и мужеви. Број жена које су присиљене или продате ради сексуалне експлоатације глобално се процјењује између 700.000 и 4.000.000 годишње. Профит од сексуалног ропства процјењује се на 7–12 милијарди долара годишње. Такође, жене у доби 15–44 године чешће умиру као жртве насиља мушкараца него од рака, маларије, саобраћајних несрећа или ратних дешавања.¹⁴ Према подацима УНИЦЕФ-а, 25 % жена у Великој Британији биле су физички повријеђене од стране њихових партнера, а по једном истраживању из 1997. године, у Швајцарској је 20 % жена било жртва физичког напада. Жене су жртве насиља не само у Европи, него и на другим континентима. Према истраживању из 1993. године, 59 % жена у Јапану биле су жртве насиља од стране партнера. У Индији, према истраживању из 1996. године, 45 % мужева су признали да су физички нападали своје супруге. У Никарагви, према истраживању из 1996. године, 52 % жена било је жртва физичког напада, а у истој години 32 % жена у Зимбабвеу су биле жртве физичког насиља од стране неког члана домаћинства.¹⁵ У САД, према подацима *National Violence Against Woman Survey* из 2000. године, 22,1 % жена и 7,4 % мушкараца били су жртве физичког насиља од стране свог партнера.¹⁶ Статистички подаци показују да од свих криминалних дјела, четвртина се односи на насиље над супругама. Сматра се и да је у САД свака шеста, а у Канади свака десета жена жртва насиља од стране мушкараца. Ипак, никада се неће сазнати тачан број насиља мушкараца над женама, а оправдање за овакав став треба тражити у сљедећим разлозима: недостатку самопоуздања, страху, необавијештености о својим правима, чувању брака због дјече, страху од различитих пријетњи мушкараца,

¹³ Гендер центар – Центар за једнакост и равноправност полова, *Извјештај о кампањама Бијела вртица и Породица без насиља*, Бања Лука 2010.

¹⁴ M. Vlachova, L. BIASON, *Women in an Insecure World*, Centre for Democratic Control of Armed Forces, Geneva 2005, 1.

¹⁵ <http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/digest6e.pdf>, 6. мај 2013.

¹⁶ D. L. Scott, J. C. Kunselman, “Social Justice Implications of Domestic Violence Court Processes“, *Journal of Social Welfare & Family Law*, Vol. 29, No. 1, March 2007, 19.

његовом обећању да ће се промијенити, апатичности и исцрпљености жене и другим разлозима.¹⁷

Сматра се да жене, уколико желе да се заштите од насиља, треба да почну да се користе правима које им закони признају.¹⁸ Овакав став је поприлично лицемјеран јер нису жене криве што своја права не користе, већ држава која толерише насиље над женама.

Сви ови подаци указују нам на то да су жене као жртве насиља појављују широм планете и у свим добима свог живота. Једна од најзначајнијих студија која се бави насиљем јесте и студија *Women in an Insecure World*. Студија истиче да се родно засновано насиље јавља у свим фазама животног циклуса, и то:

Пренатална фаза: злостављање мајке током трудноће и ефекат на дијете; присилне трудноће, ограничење хране и воде, селективни побачаји.

Рано дјетињство: убиства женских беба, психичко/емотивно и физичко злостављање дјевојчица, неравноправан приступ исхрани и медицинској бризи за дјевојчице.

Дјетињство: рани бракови, сакаћење гениталија, сексуално злостављање од стране чланова породице или странаца, неравноправан приступ исхрани и медицинској њези, дјечија проституција.

Адолесценција: силовање, сексуално злостављање, присилна проституција, трговина особама, насиље усљед одбијања удварања, сексуално злостављање на раду.

Репродуктивно доба: злостављање од стране интимних партнера, силовање у браку, убиства ради мираза и убиства из части, физичко, психичко, сексуално и економско насиље у породици, насиље на раду, сексуално узнемиравање, силовање, злостављање жена са инвалидитетом, трговина особама, дискриминација.

Старост: злостављање и експлоатација удовица; ускраћивање основне бриге о здрављу.¹⁹

Обично се за насиље над женама каже да је узрок и последица њихове друштвене неравноправности, и ту је корјен схватања да мушко насиље није низ спорадичних аката криминалних појединаца или појединаца девијантног понашања. Термини „насиље над женама” и „родно засновано насиље” користе се да укажу на различите облике злостављања жена заснованих на родној неједнакости и потчињеном положају жена у друштву у односу на мушкарце без обзира на то да

¹⁷ Б. Ковачевић, *Породично насиље*, Правни факултет, Бања Лука 1999, 42.

¹⁸ R. Voet, *Feminism and Citizenship*, SAGE Publications, London 2006, 72.

¹⁹ M. Vlachova, L. Biason, 4.

ли се дешава у јавном или приватном животу. Насиље постоји и спроводи се како према брачном, тако и према ванбрачним супружнику. Ванбрачна заједница је „слободна“ или „неслободна“ заједница живота мушкарца и жене, трајне или привремене природе, која настаје њиховом сагласношћу воља и престаје смрћу једног од њих, закључењем брака, споразумним или једностраним раскидом и која не ствара за њих права и дужности предвиђене брачним правом и другим гранама права, осим када јој закон признаје сва или одређена дејства као и браку.²⁰

Сама чињеница да у нашем друштву постоји и заступљена је и ванбрачна заједница поставља питање да ли је такав облик заједнице поштеђен насиља, односно да ли чињеница да ванбрачна заједница може лакше и једноставније престати утиче на само насиље. Иако би можда и било логично да је тако, управо је обрнуто. Иако за престанак ванбрачне заједнице није потребна правноснажна одлука суда нити мирене код органа старатељства, насиље итекако постоји и даље се „трпи“.

Ванбрачни супружници такође преживљавају све познате облике насиља. Жене са невјенчаним партнерима су под већим ризиком да буду изложене економском насиљу у односу на удате жене. Такође, разведене жене и жене са невјенчаним партнерима чешће су имале искуства физичког насиља него удате жене. Дефинитивно, жене се као жртва насиља појављује у свим фазама свог живота. На тај начин се крше њихова људска права од рођења па до смрти.

4. ОБЛИЦИ НАСИЉА НАД ЖЕНАМА

Насиље над женама подразумијева свако физичко, сексуално, психичко или економско злостављање жене од стране насилника. Родно засновано насиље се у Пекиншкој декларацији и платформи за акцију, једном од најзначајнијих докумената који се баве насиљем над женама, дефинише као „сваки чин родно утемељеног насиља који доводи или може да доведе до физичке, психичке или сексуалне повреде или патње жена, укључујући и пријетњу таквим чином, принуду или самовољно ускраћивање слободе, без обзира на то да ли се одвија у јавном или приватном животу”. Већина оних које трпе насиље у породици понаша се у складу са друштвеним очекивањима и правилима која им се овим очекивањима намећу. Поред удовољавања неписаним правилима којима се одређује њихово мјесто и улога у друштву, жене жртве насиља у породици додатно се сусрећу са друш-

²⁰ М. Младеновић, М. Живановић, С. Стјепановић, *Породично право*, Правни факултет, Српско Сарајево 2003, 144.

твеним очекивањима која су у директној супротности са овим правилима. Једно од најчешћих друштвених очекивања од жена жртава насиља у породици јесте очекивање да напусте учиниоца насиља. Нешто више од половине жена које су биле жртве физичког и/или сексуалног насиља покушало је, размишљало, или је успјело да напусти насилника. Овај податак потврђује поставке теорије преживљавања која указује на то да жене покушавају да нађу излаз из ситуације насиља. Осим што је жена жртва свих познатих облика насиља, још више поражава чињеница да се од жене очекује та то насиље прихвати као нешто нормално. Исто тако, када се не располаже објективним, ваљаним и провјереним чињеницама, увјерења људи се занимају на општеприхваћеним ставовима и предрасудама. Тако, и када је ријеч о насиљу у породици, постоје стереотипи о карактеристикама насиља над женама. Често се и сама жена оптужује да је она сама кривац насиља над њом самом.

Прво питање које се поставља када је у питању жена која преживљава насиље у породици, јесте: „Зашто га не напусти?“²¹ Нажалост, како то Ен Џоунс примјећује, на питање упућено жени жртви насиља у породици зашто не напусти учиниоца насиља и не очекује се одговор. Потпуно је јасно да питање у ствари преноси став онога ко поставља питање, став по којем је за насиље одговорна жена која трпи насиље, а не учинилац који га врши, не држава чији је интерес повријеђен кршењем прописа. Став по којем би, да заиста жели престати трпити насиље, жена напустила онога који то насиље врши. С друге стране, ово питање би, прије само стотину година, а можда и мање, гласило сасвим другачије. Да је којим случајем жена напустила мужа насилника, питали би се: „Зашто га је напустила?“ У то вријеме, а нажалост правила по којима већина жена живи нису се много измијенила ни до данас, било је „незамисливо да жена напусти мужа и породицу, свету дужност коју јој Бог и природа намећу, да напусти своје обавезе и судбину, свој живот и угрози срећу и добробит своје дјецe“.²²

Жена је та која одговара за посљедице своје одлуке, било да напусти, или не напусти учиниоца насиља. Разлика је у томе што данас већина људи препознаје не само да жена има право, већ на неки начин и обавезу да напусти учиниоца насиља. Од жена се очекује да објасне због чега то нису раније урадиле, али, још увијек се не препознаје обавеза друштва да им помогне, да пружи заштиту и подршку

²¹ A. Jones, “Next Time, She’ll Be Dead“, *СВАРОГ* 6/2013, 105–117.

²² *Ibid.*

женама које напусте учиниоце насиља.²³ Елизабет М. Шнајдер сматра да би умјесто постављања питања женама, требало питати: „Зашто друштво толерише мушкарце који ударају жене?“. По њеном мишљењу, „питати жену зашто не напусти учиниоца насиља је лице-мјерно, јер пориче културну социјализацију која васпитава младе дјевојке и жене да размишљају о браку и породици као мјерилу за успех, да подржавају свог мужа и остану уз њега одржавајући брак под сваку цијену, и која окривљује жене које у томе не успију“.²⁴

Одговорност за учињено насиље пребацује се са државе и учиниоца насиља, на „став жене као на пресудан фактор за напуштање насилника и узимање контроле над властитим животом“, чиме се „може помјерити пажња са одговорности насилника, као и са питања друштвене подршке и оснаживања жене да изађе из насиља“.²⁵

Посебна пажња требало би да се обрати на спроведена истраживања у другим државама које на сличан начин указују на важност већег коришћења искустава жртава насиља над женама. Код нас у Босни и Херцеговини, нажалост, нема још довољно податка који би нам пружили информације о стварном стању. Још увијек много жена не смије да пријави насиље над собом, а ти подаци су нам пријеко потребни јер треба да буду водич будућих реформи у овој области.

Као мање познати облици насиља над женама, у Пекиншкој декларацији наведени су присилна стерилизација и присилни побачај, присилно коришћење контрацептивних средстава, убијање женске дјеце и пренатално бирање пола.

Значајна карактеристика насиља над женом је и сама дуготрајност насиља. Жртве због неразумијевања околине, као да се мире са својом улогом јер слабо и нерадо комуницирају са спољним свијетом, полицијом и другим органима друштвене контроле. Без обзира на насиље којим су изложене, жене су спремне да и надаље остану у таквој породици и то због безразложног осјећања мање вриједности, материјалне зависности, из увјерења да ће се насилник промијенити, због економске зависности не само њене већ и заједничке дјеце од супружника. Жене жртве осјећају безнадежност, беспомоћност, остављеност, депресију, тешку изолацију, одговорност, низак осјећај самопоштовања, неспособност. Упркос насиљу, многе жене сматрају да је дјетету потребан отац, чак иако је насилан. На многе жене се врши притисак конзервативне породице и средине у којој се не прихвата

²³ А. Jones, 201.

²⁴ М. Е. Schneider, *Battered Women and Feminist Lawmaking*, Yale University Press, New Haven – London 2000, 22.

²⁵ Т. Игњатовић, 83–84.

развод ни под којим условима. Тако уплашена жена трпи и крије насиље, како од најближих, тако и од надлежних институција.

Насиље над женама које чине њихови актуелни или бивши брачни или ванбрачни партнери представља најчесталији вид насиља у породици и карактерише се трајношћу, широком распрострањеношћу, присуством традиционалних механизма окривљавања жртве, присуством друштвених стереотипа који замагљују праве димензије ове појаве и одговорност како учиниоца, тако и институција због њихове неефикасности. Једна од његових главних карактеристика је и појава значајне ескалације насиља у периоду одвојености од насилног партнера која у многим случајевима доводи до смртог исхода жртве, дјете, особа које су покушале да заштите жртву, и неријетко и самоубиства учиниоца. Спречавање и укидање насиља над женама је суштинска компонента у заштити пуног уживања људских права жена и предуслов за постизање родне равноправности.²⁶

5. ЗАШТИТА ЖЕНА КРОЗ ДЈЕЛОВАЊЕ НЕВЛАДИНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

Улога НВО (невладиних организација) у борби против насиља у породици у Босни и Херцеговини до сада је била кључна. Невладине организације су на себе преузеле улогу коју би према важећим законима и ратификованим међународним конвенцијама требало да имају држава и њене институције.

Оне иницирају, предлажу и лобирају за промјене законских прописа и једине су које пружају заштиту жртвама насиља кроз сигурне куће. Такође, важно је истаћи да је улога НВО била посебно значајна у дефинисању насиља у породици. Занимљиво је поменути да дефиниције насиља у породици коју користе НВО знатно су шире и обухватније од постојећих законских дефиниција па је битно истаћи једну од тих дефиниција: „Насиље је највидљивији и најтежи облик дискриминације жена и носи са собом дуготрајне и тешко изљечиве посљедице. Насиљем се угрожава физички, психички и друштвени интегритет жене и крше њена основна људска права на живот и слободу од насиља, како у приватном тако и у јавном окружењу.“²⁷

Да би се указало на проблем насиља над женама, у Републици Српској се проводе веома значајне кампање, као што су „Породица без насиља“ и „Бијела врпца“. Кампања „Породица без насиља“ се у Републици Српској континуирано проводи од 2008. године. Поку-

²⁶ http://www.vladars.net/srSCyrl/Vlada/centri/gendercentarrs/PAO/Pages/Standardi_z-a_ravnopravnost_polova.aspx, 23. мај 2013.

²⁷ Удружене жене Бања Лука, *Књига моје пријатељице*, Бања Лука 2005, 12.

шава се да се изврши превенција насиља, те што ефикасније заштите и збрину жртве насиља у породици. Ношењем бијеле врпце, мушкарци се обавезују да никада не учине, оправдају или прећуте насиље над женама и дјевојчицама. Ношење бијеле врпце порука је да и мушкарци желе да живе у будућности која неће познавати насиље над женама. Кампање су свјетског карактера и проводе се сваке године у периоду тзв. „16 дана активизма“, односно у периоду од 25. новембра – Међународног дана борбе против насиља над женама, до 10. децембра – Међународног дана људских права.²⁸

Жртва насиља у породици може се обратити за помоћ на јединствене СОС бројеве телефона, и то у Републици Српској на 1264, а у Федерацији БиХ на 1265. Позив је бесплатан и не морају се остављати лични подаци. На овај начин, помаже се жртвама насиља, а и добијају се веома значајни подаци који треба да нам послуже за што примјереније мјере којима треба сузбијати насиље над женама, као и насиље у породици.

Невладине организације су покренуле и доношење Закона о равноправности полова на нивоу БиХ. Усвајањем овог закона, БиХ је постала прва држава у регији која је донијела такав закон. Након тога, иницирано је доношење Закона о заштити од насиља на ентитетским нивоима, те је потписана Платформа за акцију женских НВО с циљем заговарања досљедног спровођења Закона о равноправности полова који се ослања на међународне стандарде. Након досљедног и напорног рада НВО, успостављени су Џендер центри на ентитетским нивоима као и Агенција на нивоу БиХ, који су институционализовани, те се између осталог баве и проблемом насиља у породици. Ипак, без обзира на све, држава је та која мора да обезбиједи заштиту жена, а невладине организације могу и треба да буду само партнер у тој заштити.

6. ЗАКЉУЧАК

Дуго се сматрало да је насиље над женама приватна ствар сваког појединца. Под утицајем многих покрета за људска права, интелектуалаца, научних радника, сазрело је схватање да насиље над женама никако не може бити приватна ствар појединца, те да се мора реаговати.

На међународном плану, крајем осамдесетих година XX вијека дошло је да усвајања значајних међународних конвенција и декларација које су питање насиља над женама и насиља у породици,

²⁸ Џендер центар – Центар за једнакост и равноправност полова, *Извештај о кампањама Бијела врпца и Породица без насиља 2010*, Бања Лука 2010.

покренули са мртве тачке. Ратификујући све те конвенције, и наша земља је преузела обавезу да регулише то питање.

Међутим, свијест нашег друштва о проблему насиља над женама је и даље на веома ниском нивоу. Сви нивои власти као и медији не баве се овим питањем на одговарајући начин. На проблем постојања насиља на женама и на нашем простору, већ одавно указују не-владине организације које су у знатној мјери допринијеле усвајању закона о заштити од насиља, породичних закона, те закона о равноправности полова у БиХ, разних стратегија и планова.

Можемо рећи, да је подручје заштите жена од насиља сада отишло у потпуно другу крајност. Од искључиво „приватне“ ствари жртве, сада имамо заглушујућу буку разних институција, организација и појединаца, али буку без акције или, пак, недовољне акције. Конвенције, закони, стратегије, декларације, планови, програми, новински чланци, емисије, све о насиљу и на свим мјестима, а да смо истовремено свјedoци све већег насиља над женама. Ако се жели пружити заштита жртвама, онда се мора приступити стварању услова за превенцију сваког вида насиља над женама. Није рјешење лијечење посљедица насиља изрицањем мјера заштите од насиља у породици. Много средстава се улаже у препознавање насиља у породици, али се тиме насиље не спречава. И после свих мјера, па и смјештаја у сигурне куће, жртва се на крају враћа насилнику. Дакле, једина је права заштита превенција.

Законодовац би требало у будућности да размисли и о другим начинима заштите жена, који још нису примјењивани у нашем позитивном законодавству. Посматрајући рјешења у упоредном праву, као примјери добре праксе могли би се узети закони о заштити Аустрије и Словеније. Ипак, не треба дозволити да се таква законска рјешења дословце препишу и примијене у Босни и Херцеговини. Ова законска рјешења треба да буду полазни основ будућим прописа из области заштите жртва насиља.

Полиција, тужилаштво, центри за социјални рад, научна и стручна јавност треба да координисано дјелују на интензивнијем поступању у заштити жена од насиља. Сматрамо, да и сами правници и правничка јавност треба више пажње да посвете питању насиља над женама. Ова сложена тема до сада се највише обрађивања са социолошког, психолошког и економског аспекта, док је са правног поприлично занемаривана.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Vlachova, Maria, Biason, Lea, *Women in an Insecure World*, Centre for Democratic Control of Armed Forces, Geneva 2005;
2. Voet, Rian, *Feminism and Citizenship*, SAGE Publications, London 2006;
3. Игњатовић, Тања, *Насиље према женама у интимном партнерском односу: Модел координираног одговора заједнице*, Реконструкција женски фонд, Београд 2011;
4. Јарић, Весна, Радовић, Надежда, *Речник родне равноправности*, Београд 2010;
5. Jackobs, Gloria, *Not a Minute More, Ending Violence Against Women*. UNIFEM, New York 2003;
6. Jones, Ann, “Next Time, She’ll Be Dead“, *СВАРОГ* 6/2013;
7. Ковачевић, Брацо, *Породично насиље*, Правни факултет, Бања Лука, 1999;
8. Младеновић, Марко, Живановић, Милорад, Стјепановић, Станка, *Породично право*, Правни факултет, Српско Сарајево 2003;
9. Schneider, Elizabeth, *Battered Women and Feminist Lawmaking*, Yale University Press, New Haven – London 2000;
10. Scott, Diane L., Kunselman, Julie C., “Social Justice Implications of Domestic Violence Court Processes“, *Journal of Social Welfare & Family Law*, Vol. 29, No. 1, March 2007;
11. Ђопић, Сања, *Породично насиље у Србији*, Виктимолошко друштво Србије – Прометеј, Београд 2002;
12. Удружене жене Бања Лука, *Књига моје пријатељице*, Бања Лука 2005.

Правни прописи и правна пракса

1. Закон о заштити од насиља у породици, *Службени гласник РС*, бр. 102/12;
2. Закон о равноправности полова у Босни и Херцеговини, *Службени гласник БиХ*, бр. 16/03 и 102/09;
3. Општи оквирни споразум за мир у Босни и Херцеговини – Дејтонски мировни споразум, Анекс 4: Устав Босне и Херцеговине;
4. Центер акциони план Босне и Херцеговине 2006–2011, *Службени гласник БиХ*, бр. 41/09;
5. Центер центар – Центар за једнакост и равноправност полова, *Извјештај о кампањама Бијела врпца и Породица без насиља*, Бања Лука 2010.

Интернет извори

1. United Nations, *In-depth study on all forms of violence against women*, Report of Secretary General, <http://www.daccess-ods.un.org>;
2. http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/05._Violence_agaist_women/;
3. http://www.vladars.net/srSCyrl/Vlada/centri/gendercentarrs/PAO/Pages/Standardi_za_ravnopravnost_polova.aspx;
4. <http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/digest6e.pdf>.

Dragoljub Reljić

Parliamentary Assembly of Bosnia and Herzegovina, Sarajevo

VIOLENCE AGAINST WOMEN

Summary

For a long time it has been thought that violence against women was a private affair of each individual. Influenced by many human rights movements, intellectuals, scientists, the notion has ripened that violence against women can not be a private matter of the individual and that it must be reacted to. In the 1980s the issue of violence against women and domestic violence began to gain in its importance, primarily through adoption of international conventions at an international level. By ratifying the Convention, our country too assumed an obligation to adhere to it.

However, the awareness in our society of violence against women is still at a very low level. All levels of government and the media do not address this issue adequately. Problem of violence against women in our area have long been pointed at by non-governmental organizations which have significantly contributed to the adoption of the Law on Protection from Domestic Violence, Family Law and the Law on Gender Equality in BiH and a variety of the strategies and plans.

We can say that the area of protecting women from domestic violence has gone into completely opposite extreme. Contrary to strictly "private" things victims now have the deafening noise of various institutions, organizations and individuals, but this noise lacks action. Conventions, laws, strategies, declarations, plans, programs, newspaper clippings, all the violence and in all places, and we are still witnessing increasing violence against women. If we want to provide protection for the victims, we must start creating conditions for the prevention of any form of violence against

women. A lot of resources are invested in the identification of domestic violence, but this does not prevent violence. And after all measures being taken, including placement in a safe house, the victim eventually returns to the abuser. So, the only real protection is prevention.

The legislature should in the future consider other ways to protect women. If we are to look for solutions in comparative law, a good examples can be found in Austrian and Slovenian law. However, we should not have such legal arrangements directly applied in Bosnia and Herzegovina, but should only use them as a starting point for future legislation concerned with the protection of victims of violence. The police, prosecution, social work, scientific community should act in a coordinated intensive treatment to protect women from violence.

We believe that lawyers, legal community and public should pay more attention to the issue of violence against women. This complex subject has been explored extensively by sociologists, psychologists and economists, while its legal aspect remained quite neglected.

Key words: *Violence; Causes; Consequences; Forms of violence.*